

استاد دانشگاه امام صادق (ع):

جامعه ایران نیاز به نمایش دین دارد

دین است.

سید مجتبی علوی

در نسبت بین دین و رسانه مهم است که کجا بایستیم و از چه نقطه‌ای وارد بحث بشویم. عده‌ای از منظر رسانه وارد بحث می‌شوند و عده‌ای دیگر از منظر دین. در هر دو تعریف رویکردها و نگاه‌های متفاوتی وجود دارد. اما اگر بخواهیم شروع بحث را از دین بگذاریم، باید به تعریف دین بپردازیم. دین مجموعه‌ای از معارف الهی است که در حقیقت از جنس پیام است. پس خود دین چون از جنس پیام است، نقطه اتصالی پیدا می‌کند با رسانه. که این دین که از جنس پیام است در طول تاریخ به اشکال مختلفی اعم از گفتاری، نوشتاری و رفتاری از نسلی به نسل دیگری انتقال پیدا کرده است و مسأله حقیقت دین را یک عنصر متعالی می‌دانیم که نزد خدا است و یک عنصر متفاوتی و ماورائی است.

دین حقیقی چیست؟

دین حقیقی ثابت است بدون تغییر و عندالله است. در قرآن کریم، در سوره مبارکه شورا آیه ۱۳ هم اشاره به این مطلب می‌شود که تمام شریعت‌ها دارای حقیقت واحد و ثابت هستند که مورد توافق تمام شرایع الهی هم هستند و این نشان می‌دهد که دین حقیقی نزد خداوند ثابت است و «ان الدین عندالله اسلام» که یعنی آن دین حقیقی که ثابت هم هست، اسلام است و این نکته مهم است که اختلاف‌ها در حقیقت دین نیست، آنجا که محل اختلاف است در اقسام

ماز حقیقت واحد دین که عبور کنم و وارد مسائل اجتماعی-فرهنگی بشویم تازه پا به عرصه اختلاف می‌گذاریم که اینجا آغاز اختلاف است: دین عمومی یا دین خصوصی؟ وقتی می‌گوییم دین عمومی یعنی مفاهیم ماورای دین عام است، کلان است و برای همه است مثل قدسی بودن دین، حقیقی بودن دین و... که اینجا یک سری مفاهیم هستند که برای همه هستند و یک نگاه از بالا و کلان دارد. اما دین خصوصی که نوع دیگری از دین است از جنس مفاهیم شخصی و خصوصی است. در این تعریف از دین، شرایط فرهنگی و اجتماعی باعث برداشت‌های مختلف از دین می‌شود و مثلاً شیعه لبنان با شیعه ایران متفاوت می‌شود. حالا بعد از توضیحات این دو دسته، می‌توانیم خود دین عمومی را به دو دسته تقسیم کنیم.

دین عمومی می‌تواند به مثابه فرآیند فرهنگی باشد و یا به مثابه گوهر فرهنگ باشد. اینجا خودش مسأله جدیدی است که نسبت دین با فرهنگ چیست که این خودش موضوع مفصلی است که الان واردش نمی‌شویم. اما وقتی ما دین را عمومی تلقی کنیم، دین نسبتی پیدا می‌کند با فرهنگ جوامع و فرهنگ عمومی جامعه. یعنی وقتی ما از دریچه دین وارد می‌شویم، عده‌ای دین را ذیل فرهنگ می‌دانند و عده‌ای فرهنگ را ذیل دین و عده‌ای هم این دو مفهوم را در تلاقی با هم می‌دانند.

اما نگاهی که ما به دین داریم در نسبت بین دین و ارتباطات این است که اول دین در نسبت با فرهنگ، دین گوهر فرهنگ است. دین، جوهر فرهنگ است و فرهنگ، صورتی از دین و مذهب تلقی می‌شود.

در اینجا دین عمومی مدنظر است. دوم اینکه دین به مثابه فرآیند فرهنگ یعنی بالاتر از سایر نهادها فرهنگی است. دین فرآیند فرهنگی است، یک ابر نهاد فرهنگی است. دین می‌تواند یک چتر و خیمه سراسری بر تمام نهادها فرهنگی داشته باشد.

حالا از جهتی دیگر می‌توانیم دین خصوصی را هم به دو دسته دین فرهنگی و دین اجتماعی تقسیم کنیم. به جای دین اجتماعی می‌توانیم از دین ارتباطی یا دین اجتماعی-ارتباطی هم استفاده کنیم.

دین فرهنگی چیست؟

ما در تعریف این نوع از دین می‌گوییم: دینداری متدینان در تاریخ دین. یعنی متدینان تاریخ چه نوع دینی داشتند. این می‌شود دین فرهنگی که ممکن است با اصل دین یا دین عمومی فرق کند.

دینی که داعیه تعامل با خدا و متضمن تعامل میان انسان‌ها را دارد. یعنی یک سنت دینی وجود داشته که مثلاً می‌گوید قبل از خوردن غذا، دست‌هایت را بشوی. این دین فرهنگی است. مسیحیت می‌گوید که قبل از خوردن غذا، دعا کن. اسلام می‌گوید که بعد از خوردن غذا دعا کن. این دین فرهنگی است. که در اینجا ما می‌گوییم ذات بی‌نهایت دین می‌تواند به تعداد مخاطبان خودش تکثیر شود و در شمایل متفاوت و متنوع جلوه‌گر شود و خودش را در غالب‌های مختلف به ظهور برساند. این چیست؟ دین فرهنگی...

شیوه نماز خواندن تک‌تک ما با هم متفاوت است، شیوه عزاداری تک‌تک ما با هم متفاوت است، پوششش، نوع غذا خوردن، نوع گفت‌وگو، حتی افرادی که خودشان را مذهبی می‌دانند، ادبیات دین فرهنگی‌شان متفاوت است. چه در گفت‌وگوهای میان فردی چه در سبک زندگی‌شان چه در سبک رفتاری‌شان. اینها همگی دین فرهنگی هستند که دین خصوصی محسوب می‌شوند.

دین رسانه‌ای

از طرف دیگر ما یک نوع دین دیگری داریم (که حالا الان به ذهنم رسید اگر بگوییم دین رسانه‌ای دقیق‌تر است)، دین رسانه‌ای داریم. دین رسانه‌ای یعنی چی؟ یعنی دین به اضافه اقتضانات رسانه. اقتضانات رسانه یعنی تاریخ رسانه، ذات رسانه، فلسفه رسانه.

دین رسانه‌ای یعنی رسانه‌ها اقتضاناتی دارند که در فرآیند تولید و پخش آن را بر مضامین دینی تحمیل می‌کنند. یعنی در واقع اقتضانات رسانه‌ای و ذات رسانه، تاریخ رسانه، ابزار رسانه که این اقتضانات خودش را بر محتوای دینی

دین رسانه‌ای یعنی رسانه‌ها اقتضاناتی دارند که در فرآیند تولید و پخش آن را بر مضامین دینی تحمیل می‌کنند. دین رسانه‌ای، یعنی دینی که از رسانه‌ها پخش می‌شود، دین واقعی نیست. دین دستکاری شده است که توسط خلاقیت‌های هنری و رسانه‌ای باز نمایی می‌شود برای مخاطب